

В. П. Горбатенко

Диктатура

ДИКТАТУРА (лат. *dictatura* – необмежена влада) – нічим не обмежена політична, економічна та ідеологічна влада у державі або певному регіоні однієї чи кількох осіб, класу, соціальних груп, які у своїх діях спираються на безпосереднє застосування апарату насильства (армії, поліції, карних установ), а також відповідний політичний режим. Ім'я лідера (диктатора) або назва втілюваної ним, кількома особами (дуумвірат, триумвірат) чи правлячою групою (клан, олігархія, партократія) соціально-політичної ідеї в основному характеризують сутність певного різновиду диктаторського правління (цезаризм, абсолютизм, неконституційна монархія, бонапартизм, тоталітаризм тощо). Здебільшого постає у період гострої кризи й боротьби різних соціальних сил за владу і є наслідком неспроможності наявних політичних структур ефективно здійснювати управління суспільством, що призводить до його політичної дестабілізації, втрати владою довіри населення. Історичними формами Д. вважають:

- різновиди абсолютної неконституційної монархії (правління Людовика XIV у Франції, Генріха VIII в Англії, Івана Грозного в Росії та ін.);
- військову диктатуру (латиноамериканські режими кін. 19 – поч. 20 ст.);
- фашистську диктатуру (Б. Муссоліні в Італії, А. Гітлера у Німеччині);
- [диктатуру пролетаріату](#) (державна влада, яку здійснювала у СРСР радянська бюрократія від імені пролетаріату).

Сутність Д. полягає в узурпації на першому етапі її становлення політичної влади з наступним поширенням панування на всі сфери життєдіяльності суспільства. Їй притаманні:

- відсутність поділу влади, її повна концентрація у руках однієї, кількох чи групи осіб;
- обмеження демократичних прав і свобод людини й суспільства;
- придушення політичних і соціальних груп й асоціацій, що функціонують на демократичних і юридичних засадах, а також будь-яких форм громадянської непокори;
- законодавче закріплення правової основи нового соціального порядку, покликаного насамперед забезпечувати інтереси правлячих сил.

Політичні рішення в умовах Д. (базовані переважно на ідеології месіанства) мають агресивний, імпульсивний, часто невинувато жорстокий характер; методи політичного і соціального контролю ґрунтуються на силі страху, жорсткій дисципліні, насильстві, спотворенні суспільної та індивідуальної свідомості. Відносну стабільність в умовах Д. забезпечують політика терору і чинна в інтересах правлячого режиму пенітенціарна система. В окремих випадках Д. може бути соціально позитив. явищем, зокрема коли вона встановлена з метою збереження законності й забезпечення громадського порядку; виходу з політичної і соціально-економічної кризи; для боротьби із зовнішньою агресією; припинення громадянської війни та досягнення національного або міжнародного примирення.

У конституціях деяких країн (Франція, Італія) передбачено можливість створення т. зв. конституційної Д.: на певний строк (за юридично визначених обставин) з метою прийняття невідкладних заходів задля відновлення законності й порядку в державі у надзвичайних ситуаціях представники виконавчої влади отримують диктаторські повноваження. Див. також [Авторитаризм](#), [Рашизм](#), [Тоталітаризм](#), [Фашизм](#).

Рекомендована література

1. Джилас М. Лицо тоталитаризма / Пер. с сербохорват. Москва, 1992;
2. Арон Р. Демократия и тоталитаризм / Пер. с франц. Москва, 1993;
3. Якушик В. М. Різновиди політичних режимів // Віче. 1995. № 9;
4. Бжезинський З. Велика шахівниця / Пер. з англ. Л.; Ів.-Ф., 2000;
5. Арендт Х. Джерела тоталітаризму / Пер. з англ. К., 2002.

Бібліографічний опис:

Диктатура / В. П. Горбатенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-24278>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).